

3.1. uzdevums. "Vai monopols nodrošina konkurētspēju?"

Iepazīsties ar situāciju pasažieru pārvadājumu un mākoņpakalpojumu tirgū!

1. situācija

Akciju sabiedrība "Pasažieru vilciens" ir vienīgais iekšzemes sabiedriskā transporta pakalpojumu sniedzējs, kas pārvadā pasažierus pa dzelzceļu visā Latvijas teritorijā četros elektrovilcienu un piecu dīzeļvilcienu maršrutos. No 2008. gada oktobra AS "Pasažieru vilciens" ir patstāvīgs valsts īpašumā esošs uzņēmums.

Pasažieru vilcienu sastāvs jau sen ir novecojis, tāpēc vēl joprojām nākas izmantot pagājušajā gadsimtā ražotos pasažieru vilcienus. Lai tuvākajā laikā atjaunotu vilcienu sastāvu, 2011. gadā tika izsludināts konkurss par jaunu elektrovilcienu iepirkumu 460 miljonu latu apjomā. Tajā uzvarēja Spānijas uzņēmums CAF jeb *Construction y Auxiliar de Ferrocarriles S.A.* Taču 2012. gada maijā Eiropas Komisija kā potenciālais darījuma līdzfinansētājs neatbalstīja finansējuma pārdali. Līdz ar to iepirkums netika īstenots, un AS "Pasažieru vilciens" valde bija spiesta atkāpties. Tāpēc nācās izsludināt jaunu konkursu un meklēt jaunas, "zaļajam kursam" atbilstošākas alternatīvas.

Tādējādi 2015. gadā tika uzsākta jauna elektrovilcienu iepirkuma procedūra, kurā uzvarēja Čehijas uzņēmums "Škoda vagonka". Ar uzņēmumu 2019. gadā 30. jūlijā tika parakstīts līgums par 32 jaunu elektrovilcienu piegādi, vienojoties, ka pirmie 23 vilcieni tiks piegādāti 2022. gadā, bet pārējos vilcienus piegādās līdz 2023. gadam. Šoreiz līdzfinansējuma daļēju samaksu par vilcienu iegādi Eiropas Komisijas (ES) institūcijas atbalstīja no ES fondu līdzekļiem, bet pārējo nāksies segt no valsts budžeta līdzekļiem.

Avots: Vilcienu iepirkums. Portāls Delfi (<https://www.delfi.lv/temas/vilcienu-iepirkums/>).

2. situācija

Plašsaziņas līdzekļos parādās pārmetumi par to, ka lielās interneta kompānijas, piemēram, *Amazon* un *Microsoft* tirgus daļa dažu produktu segmentos sasniedz 70–80%. Šīs kompānijas savā darbībā izmanto dominējošo stāvokli tirgū. Pēdējo gadu laikā strauji attīstās mākoņpakalpojumi. Šīs jomas tirgus 2018. gadā palielinājās par 45%, bet 2020. gadā – par 27%. Lielākās tirgus daļas 2020. gadā bija:

- *Amazon Web Services*, kas veidoja 33% no kopējiem pakalpojumiem, un tās ieņēmumi gadā sasniedza 16,1 mljrd. ASV dolāru;
- *Microsoft Intelligent Cloud* – attiecīgi 20% un 16,96 mljrd. ASV dolāru;
- *Google Cloud* – attiecīgi 10% un 4,99 mljrd. ASV dolāru.

Mākoņpakalpojumu jomā 2018. gadā citu desmit lielāko kompāniju tirgus daļa bija 16%.

Avots: *Data Centre Dynamics* (<https://www.datacenterdynamics.com/en/news/amazon-microsoft-google-dominate-cloud-market-post-strong-results/>).

Tradicionālajiem uzņēmumiem, lai iegūtu ilgtspējīgas konkurences priekšrocības, tirgū jāpiedāvā unikāli, neatdarināmi un reti ražojumi, kuriem ir jānodrošina liels derīgums patērētājam. Resursus, kas izlietoti produktu ražošanai, nevar izmantot atkārtoti.

Atšķirīga situācija ir tiem uzņēmumiem, kuru galvenais resursu veids ir dati. Tos var lietot visi, nesamazinot to vērtību citiem.

Lai iegūtu ilgtspējīgas konkurences priekšrocības šajā darbības jomā, ir jāpiedāvā klientam vērtības (derīguma) pieaugums tādā veidā, kādā līdz šim neviens cits to nav piedāvājis.

Lai arī dažiem mākoņpakalpojumus sniedzošiem uzņēmumiem tirgus daļas ir lielas, tas nesamazina, bet gan palielina konkurenci, dod ieguvumu sabiedrībai, paaugstina efektivitāti un veicina ilgtspēju, jo:

- samazina vairāku resursu, piemēram, automobiļu, darba izmantošanu un palielina to izmantošanas efektivitāti;
- parasti uzņēmumi, kas darbojas nepilnīgas konkurences tirgū, samazina ražošanas apjomus, bet digitālās platformas iesaista tirgū vairāk pircēju un pārdevēju;
- samazina darījumu (informācijas iegūšanas, sarunu vešanas, preces atrašanas, realizācijas u.c.) izmaksas;
- novērš vai samazina informācijas asimetriju starp pircējiem un pārdevējiem;
- piedāvā jaunu biznesa modeļu iespējas;
- lai konkurences cīņā kļūtu par vadošo, uzlabo tehnoloģijas, veic inovācijas: 2018. gadā pieci lielākie uzņēmumi pētniecībā un attīstībā ieguldīja 70 mljrd. ASV dolāru.

Avots: Information Technology & Innovation Foundation (ITIF). Monopoly Myths: Do Internet Platforms Threaten Competition? (<https://itif.org/publications/2020/07/23/monopoly-myths-do-internet-platforms-threaten-competition>).

A. Izvērtē informāciju un pamato savas atbildes!

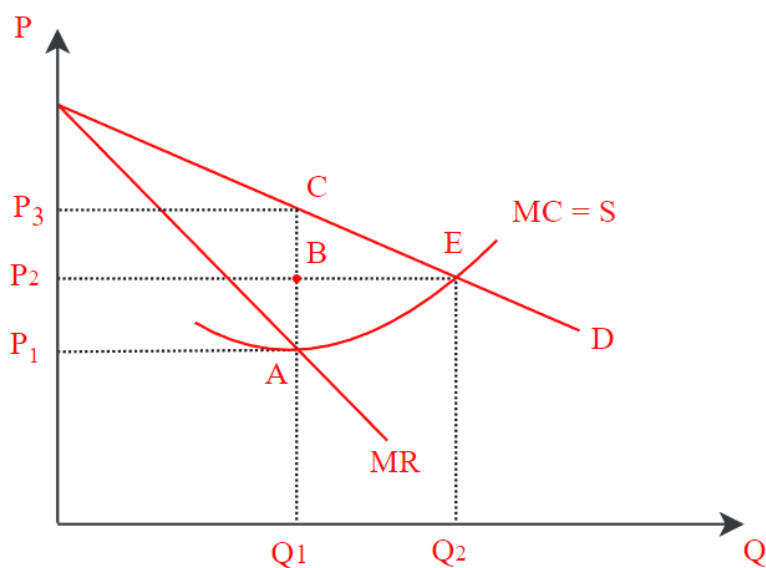
a) Kāda tirgus struktūra ir pasažieru pārvadājumos ar dzelzceļa transportu un kāda – mākoņpakalpojumu sniegšanā?

b) Cik liela tirgus daļa ir AS "Pasažieru vilciens" un cik liela – lielākajiem mākoņpakalpojumu sniedzējiem?

c) Kādā veidā šie uzņēmumi ir ieguvuši dominējošo stāvokli tirgū un kā tas ietekmē uzņēmumu darbību un patērētājus?

d) Vai interneta platformas apdraud vai veicina konkurenci? Kā tās palielina vai samazina sabiedrības, patērētāju un ražotāju ieguvumu? Analizē avota ITIF (*Information Technology&Innovation Foundation*) argumentus lielu IT platformu darbības atbalstam!

B. Izmantojot iepriekš apgūtās zināšanas par monopola struktūru, tā ietekmi uz sabiedrību, patērētāju un ražotāju, kā arī 1. attēlu, pamato atbildes uz zemāk minētajiem jautājumiem!

1. attēls. Monopols un pilnīgas konkurences tirgus

a) Kāds būs ražošanas apjoms monopolā? Salīdzini to ar ražošanas apjomu pilnīgas konkurences tirgū!

b) Kādu cenu noteiks monopolists? Salīdzini to ar cenu pilnīgas konkurences tirgū!

c) Salīdzini patērētāju ieguvumu monopolā un pilnīgas konkurences tirgū!

d) Salīdzini ražotāju ieguvumu monopolā un pilnīgas konkurences tirgū!

e) Kāpēc monopola tirgu uzskata par neefektīvu, salīdzinot ar pilnīgas konkurences tirgu?

C. Patstāvīgi sameklē un atlasi konkrētus piemērus par:

- sabiedrības rīcību, kas var mazināt vai nepieļaut, ka monopoli ļaunprātīgi izmanto savu tirgus varu, un ar kādiem līdzekļiem to panāk;
- to, kas liecina, ka tajā pašā laikā sabiedrība atzīst monopolu pastāvēšanu un pat veicina to?

Formulē principu, pēc kura varētu izvērtēt, kā pieļaut monopolu darbību vai to ierobežot!

D. Uzraksti vismaz 3 pamatojumus apgalvojumam!

Sabiedrība iegūst vairāk monopolu darbības rezultātā, salīdzinot ar situāciju, kad tirgū valda tikai konkurence.

E. Laikposmā no 2007. gada līdz 2015. gadam Latvijā tika likvidēts monopols elektroenerģijas tirgū. Atlasi informāciju un uzraksti par būtiskākajām pārmaiņām elektroenerģijas tirgū un ieguvumiem patērētājiem!

(Sk. <https://www.sprk.gov.lv/content/elektroenerģijas-tirgus-atversana>; <https://www.youtube.com/watch?v=VwLJQgF2LWo&t=1s>)